

КУЛТУРА

Бр. 173

ISSN 0023-5164

УДК 316.7

ЧАСОПИС ЗА ТЕОРИЈУ И СОЦИОЛОГИЈУ КУЛТУРЕ И КУЛТУРНУ ПОЛИТИКУ

Издавач: Завод за проучавање културног развитка

Одговорни уредник: Марко Крстић

Главна уредница: др Слађана Илић

Редакција: др Јана Алексић, проф. др Саша Радојчић,
др Слободан Пенезић, др Владимир Коларић

Дизајн: Атила Капитањ

Извршни уредник: Пеђа Пивљанин

Лекџура и корекџура: Маријана Милошевић

Превод на енглески и лекџура превода: Татјана Медић

Припрема за штампу: Милан Богдановић

Редакција часописа *Кулџура*, Риге од Фере 4, Београд,
тел. 011 2187 637, e-mail: kultura@zaprokul.org.rs

Веб-сајт: casopiskultura.rs

Часопис излази тромесечно

Сви текстови у часопису се рецензирају

КУЛТУРА – Review for the Theory and Sociology of Culture
and for the Cultural Policy (Editor in Chief dr Slađana Ilić);
Published quarterly by Center for Study in Cultural
Development, Belgrade, Rige od Fere 4, tel. (+ 381 11) 2637 565

Штампа: Ретро Принт д. о. о.
Душана Вукасовића 74/2, Београд

Тираж: 300

Штампање завршено: у децембру 2021. године

ISSN 0023-5164

УДК 316.7

Објављивање овог броја *Кулџуре* омогућило је
Министарство културе и информисања Републике Србије

САДРЖАЈ

Александра Колаковић
КУЛТУРА И ДИПЛОМАТИЈА
5

Љиљана Рогач Мијатовић
КУЛТУРА У СПОЉНИМ ОДНОСИМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ:
КА НОВОЈ ПАРАДИГМИ КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ?
9

Синиша Атлагић
КАКВУ НАМ ПОРУКУ ШАЉЕ РУСИЈА:
РУСКА КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА У СРБИЈИ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА
21

Драган Траиловић
КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА НР КИНЕ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ:
СРБИЈА У УПОРЕДНОЈ ПЕРСПЕКТИВИ
35

Младен Лишанин
КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА:
ОСОБНОСТИ И ДЕЛОВАЊЕ У СРБИЈИ
69

Невена Даковић, Александра Миловановић
МЕКА МОЋ БАЛКАНА
83

Јелена Тодоровић
КОМПОЗИТНА СЛИКА ДРЖАВЕ: УЛОГА КОЛЕКЦИЈА И
КОЛЕКЦИОНАРСТВА У КУЛТУРНОЈ ДИПЛОМАТИЈИ
97

Тијана Палковљевић Бугарски, Лолита Пејовић
ДЕЛАТНОСТ ГАЛЕРИЈЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ У
СЛУЖБИ КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ
113

Слободан Селинић
КЊИЖЕВНОСТ И ДИПЛОМАТИЈА:
ПОУКЕ ИЗ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
125

Немања Радоњић
КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА НЕСВРСТАНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ –
ОДБЛЕСАК ЗАБОРАВЉЕНОГ НАСЛЕЂА

137

Ивана Весић
ПРОБЛЕМ МЕЂУОДНОСА КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ И НАЦИОНАЛНЕ
КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ У ПОЉУ МУЗИКЕ: ИСКУСТВА ИЗ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ КАО МОГУЋИ ОРИЈЕНТИР

155

Александра Колаковић
НАУЧНИЦИ И КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА СРБИЈЕ

175

КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА НЕСВРСТАНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ – ОДБЛЕСАК ЗАБОРАВЉЕНОГ НАСЛЕЂА

Сажетак: У раду се укратко представља историја културне дипломатије несврстане Југославије у односу на Глобални Југ. Поседна пажња посвећена је сарадњи Југославије и афричких земаља и то на пољу: музеологије, књижевности, фестивала, изложба уметника и интелектуалаца, организованих изложби и стварања институција за сарадњу. Истакнуте су главне институције и облици сарадње. Рад садржи и преглед и интерпретације несврстане наслеђа поводом шездесете годишнице Београдске конференције несврстаних земаља, посебно приказ двеју најважнијих изложби организованих тим поводом – Музеја афричке уметности Несврстани свет и Музеја Југославије Прометеји новог века. Поседно су обрађене и могућности културне дипломатије данас, а које узимају у обзир неке скорије примере сарадње из земље и региона.

Кључне речи: Југославија, несврстаност, Африка, Азија, Латинска Америка, Хладни рат, културна дипломатија

У марту 1980. године, у Београд су слетеле делегације из 19 афричких земаља.¹ Дочекала их је истакнута група југословенских „културних радника”, што је ондашњем политичком жаргону био термин за прилично шаролику групу интелектуалаца и запослених у институцијама културе – музејима, институтима, комисијама за културна питања. Повод састанка 20 делегација и око 100 интелектуалаца била је јединствена манифестација Дани информација о култури Африке, на којој су југословенска и афричке делегације између 23. и 29. марта у Београду, Новом Саду и Љубљани учествовале у предавањима и на округлим столовима. Изложено је преко 1.000 књига, уз бројна стручна предавања афричких

¹ Овај текст је резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години бр. 451-03-9/2021-14/200016 од 5. 2. 2021.

писаца и приказивање афричких филмова на специјалним пројекцијама. Договорена је сарадња у области библиотекарства, издаваштва, кинематографије, образовања, медија, музеологије, а све под паролом да треба помоћи афричким државама које „теже очувању сопственог идентитета и афирмисању и заштити националне културе и њених сведочанстава”.² Делови ових разговора, као и текстови учесника, преношени су током 1980. године управо на страницама часописа *Култура*.

Југославија је, како ће се видети само пар месеци касније, маја 1980. године, на сахрани њеног доживотног председника Јосипа Броза Тита, тих година уживала огроман углед у свету – на хладноратовском Западу, Истоку, али и на Глобалном Југу, како се данас углавном називају државе Латинске Америке, Азије и Африке. Политичке везе које је омогућила далековида и веома успешна политика неврстаности, пратила је најпре економска сарадња, али и просветна, научна и културна сарадња. Управо је културна мрежа неврстаности омогућила Југославији дотад неслућену културну размену с националним државама тзв. Трећег света.

Историографија и сродне науке све више посматрају Хладни рат кроз призму „рата за срце и умове”.³ Поред војних савеза, НАТО пакта и Варшавског пакта, и политичких идеологија социјализма и капитализма, сукобљавале су се и културе, „системи размишљања”, „светови снова”, оличених у манифестацијама „западних” и „источних” култура.⁴ Источна Европа је половином педесетих почела свој културни продор на Глобални Југ. Тамо је већ деценијама постојао огроман културни утицај колонијалних метропола: Француске, Британије, Шпаније, Португала, Холандије, Белгије. Стратегија многих од источноевропских земаља била је да се прикажу као „природни савезници” ослобођених земаља и да на отпору према „колонијалним” културама створе простор за размену на једнакој основи.⁵

Југославија је још од „изгона” из Источног блока 1948. правила сопствени спољнополитички пут, најпре у Европи, а потом и глобално. Из њеног хладноратовског лавирања настаће и сасвим специфична спољнополитичка доктрина која ће се педесетих претворити у „активну мирољубиву коезистеницију”, да би се потом

2 Zafirovski, P. (4. 4. 1980) Značajna manifestacija, *Komunist*; Petkovska, V. (30. 3. 1980) Saradnja, *Večernje novosti*; Anonim (31. 3. 1980) Bolje upoznavanje za buduću saradnju, *Borba*; Anonim (31. 3. 1980) Saradnja, *TANJUG-Pobjeda*; Anonim (31. 3. 1980) Afrika sve bliža, *Večernji list*.

3 Scott-Smith, G. and Segal, J. Introduction. Divided Dreamworlds? The Cultural Cold War in East and West, in: *Divided Dreamworlds? The Cultural Cold War in East and West*, ed. Romijin et. Al (2012), Amsterdam: Amsterdam University Press, p. 4;

Види и: Marković, P. (1996) *Beograd između Istoka i Zapada*, Beograd: Službeni list SRJ; Vučetić, R. (2012) *Koka kola socijalizam*, Beograd: Službeni glasnik; Stonor Saunders, F. (1999) *Who Paid the Piper? The CIA and the Cultural Cold War*, London: Granta Books; Masey, J. and Morgan, C. (2008) *Cold War Confrontations: US Exhibitions and their Role in the Cultural Cold War*, Baden: Lars Muller; Shaw, T. (2007) *Hollywood's Cold War*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

4 Scott-Smith, G. and Segal, J. nav. delo, str. 1.

5 Dragostinova, T. (2018) The Natural Ally of the Developing World: Bulgarian Culture in India and Mexico, *Slavic Review*, No. 77, Vol. 3, pp. 661–684.

трансформисала у „неангажованост” и „несврстаност”, а данас је у науци и јавности углавном позната и препозната по овом потоњем називу.⁶ Из тог „специфичног положаја” Југославије проистекло је и њено специфично постављање у хладноратовском свету. Пошто се налазила на размеђи светова, била је једно од ретких места где су се сусретале културе, а сама је прошла кроз фазе совјетизације, европеизације, медитеранизације, американизације.⁷ Та отвореност за пријем страних култура шездесетих ће, а нарочито седамдесетих и осамдесетих, дати много простора за промоцију култура с којима је јужнословенски простор имао релативно мало додира. Тај простор ће се у југословенској терминологији полако обликовати у геополитички појам *несврстани свет*.⁸

Овај специфични положај Југославије, и улога њене културне дипломатије према несврстаном свету, привлачи изузетну пажњу научника. Тако, на пример, скрећемо пажњу на пројекат *Socialism Goes Global*, Универзитета Ексетер, који је окупио научнике који се баве сусретима Источне Европе и Глобалног Југа. У оквиру овог пројекта професорка Филозофског факултета у Београду Радина Вучетић објавила је два рада о месту југословенске културе у контексту Глобалног Југа – као мосту између светова.⁹ Бојана Видеканић, доцент на Универзитету Ватерло, објавила је и монографију о феномену „несврстаног модернизма” и улози југословенске уметности у придруживању „постколонијалним естетикама”.¹⁰ Ово су само најновији примери овог тренда у историографији о Хладном рату.

Сарадња несврстаних земаља била је вишеструка. Политичка сарадња подстакла је економску, а ове везе биле су комплементарне глобализацији у 20. веку. Створене политичке, економске, саобраћајне и интелектуалне везе функционисале су као мрежа која је омогућила интелектуалну и културну размену. Постепено, уз оружје за ослободилачке покрете и индустријске машине за земље у развоју, као део сарадње, а на основу међудржавних уговора, упућивани су студенти, уметници, а слате су и скулптуре, историјски артефакти, уметничке слике и књиге. Несврстаност се, после антиколонијализма, појавила као главна алтернатива

6 Jakovina, T. (2011) *Treća strana hladnog rata*, Zagreb: Fraktura; Bogetić, D. (2006) *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956–1961*, Beograd: ISI.

7 Vučetić, R. nav. delo; Miloradović, G. (2012) *Lepota pod nadzorom. Sovjetski kulturni uticaji u Jugoslaviji 1945–1955*, Beograd: ISI; Buhin, A. (2019) *Flavoured with sea, flavoured with salt. Mediterraneanisation of Yugoslav popular Culture*, doktorska disertacija, EUI, Florence; Ivanović, V. (2012) *Geburtstag pišeš normalno: Jugoslovenski gastarbajteri u Austriji i SR Nemačkoj: 1965–1973*, Beograd: ISI.

8 О терминима под којима се појављује Глобални Југ види више: Radonjić, N. (Post)jugoslovenska istoriografija i „Treći svet” sa posebnim osvrtom na područje Afrike у: *Reprezentacije socijalističke Jugoslavije: preispitivanje i perspektive*, ur. Grandits, H. et al., (2019) Zagreb–Sarajevo: Srednja Europa – UMHS, str. 83–107.

9 Vučetić, R. Exhibition as Spaces of Cultural Encounters: Yugoslavia and Africa, *Socialism Goes Global*, Vol 2., Oxford: Oxford University Press (у штампи); Betts, P. Vučetić, R. 'To Know You Better': East-South Cultural Encounters, *Socialism Goes Global*, Vol 1, Oxford: Oxford University Press (у штампи)

10 Videkanić, B. (2020) *Nonaligned Modernism. Socialist Postcolonial Aesthetics in Yugoslavia, 1945–1985*, Toronto: McGills-Queens University Press.

колонијалном дискурсу, као „најзначајнији нови чинилац у негирању постојећих неравноправних односа у култури” те јој је додељивана „основна и пресудна улога у стварању спона”.¹¹ Био је то простор да се и југословенска култура, заједно с културама њених нових савезница из Азије, Африке и Латинске Америке, издигне изнад перцепције „живописне и примитивне земље у којој је фолклор највећи уметнички домет”.¹²

Полазећи од земаља у којима се најпре зачала идеја несврстаности, Египта, Индије и Југославије, културна размена захватала је и обухватала све више земаља. Преплитање европских, афричких, азијских и латиноамеричких културних модела створило је нове основе међусобног препознавања и уважавања. У Југославији је културна дипломатија према несврстанима, која је у основи била само још један модел хладноратовског такмичења, започела већим акцијама управо према двема главним савезницама средином педесетих – Египту и Индији. Постепено се мрежа ширила, да би већ почетком шездесетих Београд био само тачка у мрежи коју су чинили и: Мексико Сити, Њу Делхи, Каиро, Акра, Лагос, Алжир, Хавана итд. Тако је створена права мрежа која је деценијама опстајала упркос различитим визијама, притисцима других постојећих културних мрежа, и каткад недоследности у спровођењу договореног или недостатка финансија за спровођење планова. Пол Стабс је скорије предложио посматрање покрета несврстаних као „мултинодалне” и препоручио да новија истраживања узму у обзир овај оквир.¹³ Свакако, још је одраније у историографији подстакнуто истраживање „алтернативних просторности” (*alternative spatialities*) и „мрежа” (*networks*), што је заиста захвалан оквир за посматрање културне сарадње у оквиру несврстаности.¹⁴ У том смислу, Теја Мехар, кустосткиња Модерне галерије из Љубљане, и уметник Ђорђе Балмазовић приказали су 2019. године и визуално, на основу материјала из Архива Југославије, како је та мрежа југословенске културне дипломатије била изузетно широка и, током шездесетих и седамдесетих покрила Азију, Африку и Латинску Америку.¹⁵ У овом раду ћемо кратко приказати неке примере из југословенске културне дипломатије према несврстаним земљама, са посебним освртом на подручје Африке, а потом ћемо анализирати моделе сећања и могућности обнове веза.

11 Momčilović, V. (1985) Kultura i nesvrstanost. Naučni skup u Centru za marksizam univerziteta u Beogradu, *Kulture Istoka*, br. 6, oktobar–decembar, str. 56; Вујачић, Ј. (24. 10. 1985) Сарадња за будућност, *Побједа*.

12 Цитирано у: Панић, А. (2021) Југославија и Индија – културни сектор спољне политике, *Прометјеји новој века*, каталог изложбе, Београд: Музеј Југославије, стр. 90.

13 Stubbs, P. (2019) Socialist Yugoslavia and the Antinomies of the Non-Aligned Movement, <https://lefteast.org/yugoslavia-antinomies-non-aligned-movement/>

14 Conrad, S. (2016) *What is Global History?*, Princeton: Princeton University press.

15 Merhar, T. (2021) Kartografija međunarodne kulturne suradnje SFR Jugoslavije i zemalja u razvoju, *Južna savviježđa: poetike nesvrstanih*, katalog izložbe, Rijeka, str. 28–29.

ПРИМЕРИ САРАДЊЕ У НЕСВРСТАНИМ КУЛТУРНИМ МРЕЖАМА

У припреми за Конференцију шефова држава или влада несврстаних земаља 1961, која ће касније у историографији и јавном дискурсу остати позната као Прва конференција несврстаних, своју улогу имала је и културна дипломатија. Те 1961. године државе Глобалног Југа покушавале су да допуне своје физичко ослобођење од колонијализма даљим ослобођењем, економским, али и културним у процесу који се некада назива деколонизација ума. У том смислу београдском Народном музеју 1961. године понуђена је изложба *5000 година египћанске уметности*, прва изложба о древном Египту коју су сами Египћани направили. Међутим, у то време овај југословенски музеј већ је угостио огромну изложбу *3000 година мексичке културе*.¹⁶ Дакле, исте године када је Београд окупио 25 државних делегација из несврстаног света у неспорном успеху југословенске дипломатије, главни престоички музеј могао је да бира између важних изложби о историји, уметности и култури значајних земаља и светских цивилизација. Истовремено са изложбама које су величале прошлост великих несврстаних нација, и сама несврстаност је историзована кроз покретне и отворене изложбе, попут изложбе о земљама учесницима конференције, постављене у Алеји нација у Пионирском парку у Београду.¹⁷

Конкретно, у случају Африке: од 1959. до 1991. тематизована је на више од 60 великих (и небројено мањих) изложби широм земље, а представљале су афричку уметност, традиционалну и савремену, етнографију Африке, фотографију континента, ослободилачку борбу, модерну изградњу итд. У складу са поимањем дисеминације културе у југословенском социјализму, изложбе су гостовале у највећим југословенским градовима, али и у домовима културе, касарнама и радничким халама.¹⁸

Веома рано је несврстана културна мрежа схваћена као нешто што треба да постоји само уз подршку, а не уз „контролу“ и „осмишљавање“ на високом политичком нивоу, на нивоу министарстава и комисија за културу, науку и просвету. Тако је држава склапала споразуме о културној сарадњи (који су често комбиновани са споразумима о научној и техничкој сарадњи) који је требало да представљају

16 Bergman, D. *Historiography of Ancient Egyptian Art*, in: *A Companion to Ancient Egyptian Art*, ed. Hartwig, Melinda K. (2015), Oxford: Oxford University press, p. 31; Arhiv Jugoslavije (AJ), Komisija za kulturne veze sa inostranstvom 559-3-6, Opšti poverljivi materijali, Odeljenje za štampu i informacije Komisiji za kulturne veze sa inostranstvom 18. 5. 1960; AJ, 559, 100-221, Izložbe stranih umetnika u Jugoslaviji, Ambasada Kairo Komisiji za kulturne veze sa inostranstvom 2. 3. 1962; AJ, 559, 100-221 Izložbe stranih umetnika u Jugoslaviji, Upravi Narodnog muzeja, Šef Antičkog odeljenja Đorđe Mano Zisi; AJ, 559, 100-221, Izložbe stranih umetnika u Jugoslaviji, direktor Narodnog muzeja Veljko Petrović Komisiji za kulturne veze 28. 7. 1962.

17 Епштајн, Е., Кнежевић, А., Радоњић, Н., Наумов, М. Несврстани свет, *Несврстани свет*, ур. Епштајн, Е. (2021), Београд: МАУ, стр. 11.

18 Види детаљно о репрезентацији афричке културне баштине у: Радоњић, Н. (2020) *Слика Африке у Југославији (1945–1991)*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Београд, стр. 284–296.

оквир сарадње. У случају афричких земаља, Југославија је прве споразуме потписала са Суданом и Египтом, 1958. односно 1959. године. До 1973. ови споразуми потписани су са 16 афричких земаља. Касније се наставио узлазни тренд, па је 1980. Југославија имала склопљене споразуме са 23 земље, а са још пет земаља је имала вишегодишње програме културне сарадње. Крајем седамдесетих се приступило и свеобухватнијим плановима попут стварања Акционог програма за сарадњу у области културе и образовања између несврстаних земаља.¹⁹

Међутим, ови споразуми често су били непрактични и преамбициозни, а већ раних шездесетих приступило се децентрализацији система па је, осим у изузетним случајевима, политичка елита препустила сарадњу с несврстаним светом директно институтима, музејима, галеријама, па и културно-уметничким друштвима.²⁰ Стога, како ћемо показати на неколико примера, држава је као подстицај обично отпочињала сарадњу, а потом су сами уметници, писци и научници настојали да одрже ове везе. Југословенска држава је спонзорисала културну дипломатију само у изузетним приликама када је могла да заради додатне политичке поене међу афричким земљама. Често је у државном наступу доминирала привреда. Тако су Југословени имали значајне изложбе, али оне су доносиле павиљоне опремљене модерном машинеријом, постројењима и макетама фабрика. Тако је 1971. у Абиджан упловио југословенски крузер *Либурнија*, с привредном делегацијом и великом привредном изложбом; дочекао га је заменик председника Обале Слоноваче Марсел Аугуст Денисе (Marcel Auguste Denise).²¹ Ретко се комбиновала привредна и културна ауторепрезентација, као када је послат допис о потреби отварања југословенског изложбеног павиљона у Лагосу 1977. Сматрало се да би у нафтом богатој Нигерији, у којој се те године одржавао и велики свеафрички фестивал, било веома значајно представити Југославију преко њене привреде и културе.²²

Државна рука у области културне дипломатије била је највидљивија у случају спасавања споменика старе Нубије (1960–1970). Циљ Унескове акције, подстакнуте изградњом велике бране и језера Насер на Нилу, био је премештање

19 Cvjetičanin, B. (1973) *Kulturna i znanstveno-studijska suradnja SR Hrvatske sa zemljama u razvoju*, Zagreb: Institut za zemlje u razvoju, str. 220–224; AJ 559-59-133 Остала „Црна Африка”, Конвенција о културној и научној сарадњи између Замбије и СФРЈ, 1971; AJ 559-59-133 Остала „Црна Африка”, Предлог плана културне и спортске сарадње између Југославије и Кеније 1971–1972; Razgovor o mogućnostima kulturne saradnje, *Kultura*, мај 1980, str. 115; Benin, Gabon, Obala Slonovače, *Kultura*, мај 1980, str. 180; Razgovor o mogućnostima kulturne saradnje, *Kultura*, мај 1980, str. 129; AJ, 559-70-157, Стање и оцене наших културних веза и сарадње са земљама Азије и Африке, 26. 9. 1967.

20 AJ 559-124-263, Muzički folklor i amaterizam 1960–1964, Gostovanje ansambla ljubljanskog Univerzитета u UAR 16. 10. 1961; Види појашњење које упућује на захтев за финансијску подршку фолклорном ансамблу „Шота”: AJ, 559-124-264, Muzički folklor i amaterizam, 1965–1966, Dušan Vejnović, pomoćnik predsednika komisije folklornom ansamblu „Šota”, 13. 4. 1966; Vejnović, D. (1972) Međunarodna kulturna politika Jugoslavije, *Kultura*, str. 148–156.

21 Arhiv Muzeja afričke umetnosti, dokumentacija, k. 54, Izveštaj ambasadora Zdravka Pečara posle obavljene misije u Maliju, Obali Slonovače i Gornjoj Volti 1967–1971, list 106.

22 AJ, 320-49-73, O potrebi jugoslovenog paviljona u Lagosu, Nigerija, 1977.

староегипатских, нубијских и коптских споменика културе на виши терен, међу којима је најзначајнији био комплекс Абу Симбел. Југославија је овој акцији дала значајан новчани допринос, затим, њена предузећа су учествовала у транспортовању споменика, а послала је и специјални тим конзерватора и археолога. То је наишло на позитиван одјек Судана, Египта и Унеска, али одређене недоследности у југословенској асистенцији указале су на потенцијалне дубље проблеме југословенског наступа. Ове су недоследности често биле везане за саму самоуправну природу Југославије.²³

Важност Југославије у афирмисању културног наслеђа несврстаног света види се у подршци коју је пружила Првом панафричком фестивалу културе 1969. године, одржаном у граду Алжиру, великом догађају који је афирмисао стваралаштво и културу континента.²⁴ Премда није могла да испуни захтеве својих алжирских партнера да пошаље и „један крузер који ће функционисати као хотел за учеснике фестивала”, Југославија је новчано подржала овај фестивал, промовисала га и послала своје африканисте да на њему учествују.²⁵ И овде се видела тромост југословенских институција које су, премда вољне да подрже, касниле, односно нису имале довољно слободе или финансија да подрже промоцију афричке културе, а с њом и промоцију југословенске културне дипломатије. Све већа децентрализација југословенске државе довела је, међутим, до све мањих могућности да се акције културне дипломатије усмере ка одређеним земљама партнерима у несврстаном свету.

Често су се традиције из борбе за слободу несврстаних народа, дакле антиколонијалне борбе, лако претапале у повезивање на бази несврстаности. Већ у току борбе за ослобођење држава је, поред оружја, слала и мале покретне изложбе фотографија које су промовисале Југославију, НОБ или несврстаност, као што је био случај у Алжирском рату за независност.²⁶ Добар пример чини и личност и дело др Агостиња Нета који је 1968, као вођа Народног покрета за ослобођење Анголе (МПЛА), био гост председника Југославије Јосипа Броза Тита, Социјалистичког савеза радног народа Југославије који је обезбеђивао оружану подршку анголској борби за ослобођење, али је и на Октобарским сусретима представио српскохрватски превод своје збирке поезије *Очију дез суза*. Ова збирка, као и сам Нето, постали су веома популарни у Југославији, а књижевнику ратнику дата је и улица на

23 Види више: Радоњић, Н. Дух заједништва? Југославија и Унеско у акција спасавања споменика старе Нубије током шездесетих година XX века, у: *Под лујом. Староегипатске збирке у музејима у Србији*, ур. Епштајн, Е. (2019), Београд: МАУ, стр. 95–101.

24 Adi, H. (2018) *Pan-Africanism. A History*, London: Bloomsbury academic, pp. 192–193, 195–200.

25 Pavlović, P. (septembar 1969) Prvi sveafrički festival kulture, *Kultura*, str. 250–255, 261; AJ 559-70-157, 1966–1969 Izveštaj sa službenog puta u Alžir. Prisustvovanje Prvom panafričkom festivalu kulture, Biserka Cvjetičanin i Dunja Pastizzi Ferenčić Saveznoj komisiji za kulturne veze s inostranstvom 9. 9. 1969; AJ 559-70-157, Azija i Afrika, opšti pregled kulturno-prosvetne saradnje, 1966–1969 Informacija o Prvom festivalu panafričke kulture.

26 Интервју са Стеваном Лабудовићем (Немања Радоњић, Емилија Епштајн, Музеј афричке уметности 16. 11. 2016)

Новом Београду као потврда његовог места у несврстаној мрежи, која је и културу видела као оруђе за ослобођење.²⁷

У области књижевности држава је најпре слала делегације писаца, често другоразредних, у несврстане земље, што се није показало као нарочито успешан модел.²⁸ Тек касније, тачније седамдесетих година, две културне институције започеће изузетан подухват у овој области. Институт за Африку из Загреба и Књижевни клуб „Багдала” из Крушевца имали су плодносно сарадњу која је донела посебну појаву на југословенском књижевном небу – Библиотеку несврстаних. У овој библиотеци издато је око 80 наслова попут: *Савремена њоезија Куде*, *Савремена њоезија Кувајџа*, *Савремена њоезија Ниџерије*, *Камеруна и Конја*, *Савремена њоезија Боливије*, *Савремена њоезија Венецуеле*, *Савремена њоезија арайској исиока*, *Савремена њоезија Бурме*, *Савремена њоезија Шри Ланке*, *Савремена њоезија Кеније*, *Танзаније и Ујанде*, *Савремена њоезија Бразила*. Ова издања зналачки су приређивана, па је тако за *Сачувај моје ријечи: избор из афричке усмене њоезије*, предговор написала др Бисерка Цвјетичанин са Института за Африку из Загреба, која је и докторирала на теми афричке књижевности.²⁹ Јака и континуирана сарадња на пољу књижевности омогућила је и да оба афричка нобеловца из периода Хладног рата буду преведена и угошћена у Југославији – Воле Сојенка (Wole Soyinka) и Нагиб Махфуз (Naguib Mahfouz). Ослоњена на несврстану мрежу, југословенска културна сцена је успевала да у реалном времену преводи најзначајнија дела афричке поезије и прозе.³⁰ Ово је позитиван пример како су културни радници који нису припадали државном врху успели да створе трајну размену која је подстицала сарадњу и органски пратила државну политику несврстаности.

Несврстана културна мрежа омогућила је и да се у Титограду (данас Подгорица) отвори јединствена галерија – Галерија несврстаних. Како својим предметима (750 предмета из 55 земаља) тако и својим правним статусом (заједничко власништво свих несврстаних земаља), а посебно и ангажманом који је био блиско везан за спољну политику, ова галерија представљала је највидљивији израз „културе несврстаних”, подухвата у којем су равноправно учествовале Југославија и остале несврстане земље.³¹

Приватна иницијатива у несврстаној мрежи најчешће је давала најаутентичније резултате на подручју културне дипломатије. Тако је делатност брачног пара

27 Селинић, С. (2019) *Књижевна дипломатија. Међународна сарадња југословенских писаца од средине њедесетих до средине седамдесетих година 20. века*, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 77; Grbić, S. *Književnost Angole kao oružje u antikolonijalnoj borbi*, u: *Antikolonijalna revolucija*, ur. Grlićkov, A. (1986) Skopje: SSRNM, str. 215–247.

28 Селинић, С. нав. дело, стр. 239–269.

29 *Сачувај моје ријечи: избор из афричке усмене њоезије* (1977), Цвјетичанин, Б. (прир.) Крушевац–Загреб: Багдала – Институт за земље у развоју.

30 Види више у: Радоњић, Н. нав. дело, стр. 259–280.

31 Anonim, *Izložba u Centru Sava* (1. 9.1989), *Borba*, Репродукције из Галерије несврстаних у посебном броју часописа *Razvoj / Development*, Vol 4. No. 2. July–December 1989.

Веде Загорац и др Здравка Печара, социјалистичких функционера, револуционара, новинара, амбасадора несврстане Југославије и колекционара афричке уметности од 1959. до 1977, довела до стварања Музеја афричке уметности у Београду. Они су своју збирку од око 2.000 предмета традиционалне уметности и предмета за свакодневну употребу понудили најпре Ровињу, па Загребу, да би, коначно, за њу 1977. године била изграђена посебна зграда на београдском Сењаку. Касније је збирка допуњавана поклонима у званичним дипломатским сусретима југословенских и афричких државника, што је чини изузетном у овом делу Европе по начину аквизиције предмета, а такође и у начину функционисања као културног моста.³² Тадашњи градоначелник Београда је на свечаности отварања истакао: пријатељство са афричким државама, несврстаност као мрежу која отвара пут ка афирмацији културног стваралаштва Другог, географску удаљеност, а идеолошку блискост.³³ Данас овај музеј у земљи и иностранству покушава да задржи статус јединог антиколонијалног музеја у Европи, што је директан производ културне дипломатије несврстаних.

Слобода и пријемчивост несврстане културне мреже значиле су и сталну интеракцију културе и политике. Тако је инжињер Драго Муврин, са дугогодишњим искуством у Нигерији, где је преко економске мреже несврстаних био на јаким позицијама при државним министарствима, искористио свој утицај и обезбедио гостовање *2000 година нигеријске уметности* у Југославији, а која је оригинално направљена за велики свеафрички фестивал у Лагосу FESTAC '77.³⁴ Са друге стране, велики политички догађаји у Југославији подстакли су нове акције у култури. Тако је поводом IX конференције несврстаних у Београду, Остоја Грозданић Балкански, уметник који је већ седамдесетих снимео велики број фотографија у Африци и Азији и приказао их на изложби *Људи. Боје. Пријатељи*, извајао грбове и рељефе учесника конференције, што је у медијима представљено као борба „длетом за Трећи свет”.

Југославија је културном дипломатијом у несврстаном свету успела да прикаже како се култура Југославије разликује од осталих европских култура, али такође да направи дистинкцију у односу на остале социјалистичке земље. У том погледу несврстаност је послужила као оригинални и касније незаменљиви аспект културне размене. Међутим, југословенски културни канали остали су лимитирани њеном финансијском моћи и инфраструктуром на терену, а делимично неуређеношћу наступа. Укратко, тој културној дипломатији није мањкало амбиције, али су јој недостајали конкретни циљеви.

32 О музеју види више у зборнику насталом поводом 40 година: *Nyimpa kor ndzidzi. Čovek ne može opstati sam. One Man, No Chop. Rekonceptualizacija muzeja afričke umetnosti*, ur. Epštajn, E. i Sladojević, A. (2017) Beograd: MAU.

33 Извод из говора градоначелника Живорада Ковачевића од 23. 5. 1977. видети у: Epštajn E. i Sladojević, A. nav. delo, str. 32.

34 Интервју с Драгом Муврином. Радоњић, Н. (11. 4. 2019) Загреб, лична архива аутора.

ЈУБИЛЕЈ НЕСВРСТАНОСТИ – ЈЕДАН ТРЕНУТАК ИЛИ ПОЧЕТАК ДУГОТРАЈНОГ ПРОЦЕСА?

Делимичну обнову интересовања за везе са Глобалним Југом донела је шездесетогодишњица Београдске конференције несврстаних земаља. На саму годишњицу, 1. септембра, у организацији Института за новију историју Србије и Музеја афричке уметности отворена је изложба *Несврстани свет*, аутора др Немање Радоњића, Ане Кнежевић, Емилије Епштајн и Милице Наумов. У Малој сали Музеја на Сењаку представљен је поглед млађих генерација научника на место несврстаности и Југославије у ондашњем свету и представљен је интердисциплинарни приступ историји несврстаности. Кроз обиље материјала из: Архива Југославије, Историјског архива града Београда, Музеја града Београда, Дипломатског архива министарства спољних послова Србије, Републичког завода за заштиту споменика културе, Музеја афричке уметности и личних колекција, несврстаност је приказана као свеобухватни, идејни покрет који је превазилазио спољнополитичку доктрину појединих европских, афричких, азијских и латиноамеричких земаља и кабинете политичара.

Усвојен је приступ „одоздогагоре“ (*bottom-up*) приступ као један иновативан начин да се прикаже како је несврстаност изгледала кроз сочиво радника, ученика или новинара, док је Београдска конференција послужила само као временска тачка за испитивање идеја које су се везивале за несврстаност, а које су на изложби представљене кроз плакате који фотографијом и цитатом илуструју појмове: *антиколонијализам, антиирасизам, солидарност, мир, једнакост, еманципација*. Сви ови појмови више пута су променили значење за протеклих шездесет година, а данас су и те како актуелни, па и употребљиви на пољу културне дипломатије. Изложбу је пратио каталог, а отворили су је министар спољних послова и министарка културе, присуствовали су амбасадори афричких и азијских земаља, а посетиле су је и делегације афричких земаља. Заменик министра спољних послова Јужноафричке републике, Алвин Ботес (Alvin Botes) уписао је у књигу утисака „Solidarity forever“ („солидарност заувек“) док је један члан делегације из Боцване рекао да је изложба пробудила у њему пре свега „a sense of belonging“ („осећај припадности“). Као стални (и стално еволуирајући) експонат ове изложбе, представљен је сајт *nesvrstani.rs*. На њему је приказана дигитализована мапа *несврстаној Београда*, шире градске територије бивше престонице Југославије који садржи праву археологију несврстаних: од имена улица, плакета и споменика, студентских домова и мурала, до импозантног потенцијала Парка пријатељства.

Другог септембра 2021. године, у склопу ове манифестације, у Великој сали Музеја афричке уметности организован је стручни скуп *NAM Talks / Несврстани разговори* на којем су учествовали историчари из Србије, Хрватске и Словеније; затим бивше дипломате несврстане Југославије; кустоси, историчари уметности, теоретичари уметности и архитекте.³⁵ Главне теме успешно су испрепле-

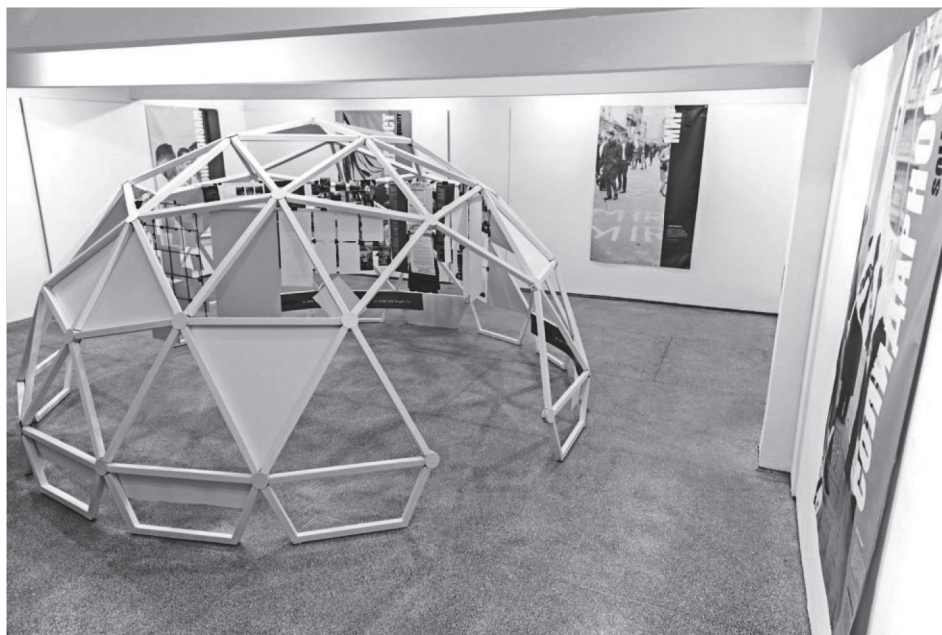
35 <http://www.mau.rs/sr/61-vesti/najava-doga%C4%91aja/1836-nesvrstani-svet.html>

ле размишљања о прошлости, садашњости и будућности несврстаности.³⁶ Историчари проф. др Радина Вучетић, проф. др Твртко Јаковина и др Јуре Рамшак показали су како су висока политика, економија и култура ишле руку подруку на бази сарадње једнаких, „раван са равним”. Смањена улога државе представљала је како предност тако и ману ових веза, јер су самоуправни делатници у иностранству зависили већином сами од себе. Дипломате Живадин Јовановић, Драган Бисенић и др Чедомир Штрбац истакле су у панелу како је тај специфичан положај Југославије био ојачан снажном дипломатском мрежом од 136 амбасада, мисија и конзулата, са 2.300 службеника у Министарству спољних послова. Истакнути су примери сарадње, отворености и поверења који су доводили и до стварања тзв. новинског пула (*press pool*) несврстаних као средства деколонизације културе и информисања. Уклањањем Југославије са геополитичке мапе довело је и до празнине (*lacunae*) у сећању на овај положај. Ове рупе у сећању данас покушавају да макар делимично попуне уметници, архитекте и кустоси, који изложбама, инсталацијама и истраживањима освешћују публику у вези са овом баштином. О томе су разговарале др Бојана Пишкур, др Ана Сладојевић и Лина Џуверовић, од којих је последња представила и приватне архиве (своје баке Оље Џуверовић, стручно-политичког радника у Социјалистичком савезу радног народа Југославије (ССРНЈ)) као места сећања на несврстаност. У последњем панелу тог дана др Олга Манојловић Пинтар, др Владана Путник Прица и Јелица Јовановић мапирале су несврстаност – почевши од Парка пријатељства на Новом Београду до неизграђеног Несврстаног града, пројекта који је требало да се реализује на обалама Саве. Иако потпуно одвојена манифестација од државног програма, поводом јубиларног Самита несврстаних, изложба и разговори, интересовање публике и медија, стручне и опште јавности, показали су колико је важно да се и данашња култура и дипломатија, као и културна дипломатија, одреде према овом наслеђу.

Око месец дана касније, пратећи јубиларни Самит несврстаних 11-12 октобра 2021, као најважнија манифестација из пратећег програма, који је још укључивао и изложбе Архива Југославије и Завода за проучавање културног развитка, истакла се изложба *Прометеји новој века*, ауторки Ане Панић и Јоване Недељковић, и пратећи програм у Музеју Југославије.³⁷ Изложба је тематизовала везе Југославије и Индије и посебно дело југословенског сликара Петра Лубарде, који је раних шездесетих управо преко несврстане културне мреже провео неко време у овој азијској земљи и инспирисао се њоме. Премда се углавном састоји од експоната из музејске колекције поклоне и Куће легата, кроз вешто контрастирање Лубардиних и уметничких дела индијских стипендиста у Југославији стиче се управо утисак

³⁶ Снимку целокупне трибине можете приступити на: https://www.youtube.com/watch?v=YI-7KPA-xVew&t=264s&ab_channel=africanmuseum

³⁷ <https://www.muzej-jugoslavije.org/exhibition/prometeji-novog-veka/>

Део изложбе *Несврстани свей*, Музеј афричке уметности, фотографија аутора

дехијерархизације уметности.³⁸ Директорка Музеја Југославије мр Неда Кнежевић истакла је важност музеализације теме несврстаности као „једног од најважнијих феномена државе чије наслеђе баштинимо”.³⁹ И заиста, као чврсти сведоци те сарадње стоје дела индијских стипендиста у Музеју Југославије и југословенског стипендисте Петра Лубарде у *National Gallery of Modern Art* у Њу Делхију.⁴⁰ Важно је истаћи да је након ове изложбе, а на маргинама јубиларног Самита несврстаних у Београду, потписан Програм размене о сарадњи у области културе и уметности између Србије и Индије, а који представља конкретизацију и допуну Споразума између Републике Србије и Владе Републике Индије о сарадњи у области културе, уметности, младих, спорта и медија из 2018.⁴¹ Главно је питање, након свих манифестација које су пратиле овај јубилеј: хоће ли сарадња заиста ухватити дубоке

38 За приказ ове две изложбе види: Karanović, D. and Mladenović, J. Non-Alignment Summit Anniversary a difficulty to re-member, <http://wscsd.com/index.php/wscsd-curatorial-inquiries/as-you-go-journal/non-alignment-summit-anniversary-a-difficulty-to-re-member/>

39 Кнежевић, Н. Реч унапред, *Прометјеји новој века*, ур. Недељковић, Ј. и Панић, А., Београд: Музеј Југославије, стр. 11.

40 Панић, А. Југославија и Индија, *Прометјеји новој века*, Београд: Музеј Југославије, стр. 96.

41 Аноним (11. 10. 2021) Србија и Индија потписале Програм размене о сарадњи у области културе и уметности, *Danas*, <https://www.danas.rs/vesti/politika/srbija-i-indija-potpisale-program-razmene-o-saradnji-u-oblasti-kulture-i-umetnosti/>; Potpisani međunarodni bilateralni ugovori u oblasti kulture <https://www.kultura.gov.rs/tekst/sr/65/sektor-za-medjunarodne-odnose-i-evropske-integracije-u-oblasti-kulture.php>

Свечано отварање изложбе *Прометјеји новој века*, Музеј Југославије, фотографија аутора

корене или ће остати манифестационог карактера, без јаке и сталне државне подршке.

ПРИЛИКЕ ЗА САРАДЊУ ДАНАС

Чини се да постоји најмање два разлога зашто је културна дипломатија Србије окренута пре свега европским партнерима. Први разлог чини комбинација финансија, веза, институција које свака земља има на располагању, а што у случају Србије као мале европске земље логично усмерава сарадњу на регион и Европу. Други пак разлог чини често намерно заборављено и запостављено наслеђе Југославије. Из политичко-идеолошких разлога гледано као „неповољно”, „нежељено”, „штетно”, ово наслеђе се реактуелизује само у изузетним тренуцима када се на дневнополитичком нивоу преводи у „жељено наслеђе”. Премда несврстаност није ни изблиза толико „спорна” за политичку елиту колико нпр. социјалистичко уређење и комунистичка идеологија, њена се делатност везује за исте личности (Тито) премда их далеко превазилази. У том смислу подршка иницијативама

уметника и научника, културним и научним институцијама је у најмању руку спорадична. Несврстаност је била важан феномен Југославије, па се и сама држава од почетка седамдесетих представљала у земљи и иностранству као „несврстана и социјалистичка”. Негде се, уз братство и јединство, самоуправни социјализам и несврстаност посматрала као стуб опстанка те земље. Трагови, споменички, књижевни и историјски тог наслеђа налазе се свуда око нас. Треба пропитати њихово значење данас, у глобално доба, и искористити њихов потенцијал за повезивање – људско, културно, економско, па и политичко.

Треба пак истаћи успехе које су неки догађаји из земље и региона постигли на фронту културне сарадње ван грубо дефинисаног домена културне дипломатије, а које упућују управо на могућност коришћења баштине несврстаности за активирање сећања, али и акције у културној сфери, упркос неповољној атмосфери.

Прва таква изложба одржана је у Музеју Југославије 2017. године: *Тито у Африци. Слике солидарности*. Користећи богат фонд фотографија музеја, историчари Радина Вучетић и Пол Бетс приказали су комплексну слику Титових путовања у Африку, чија је позадина била утврђивање несврстаних политичких позиција Југославије. Кроз ове фотографије читане су и поруке које су слате југословенској, афричкој и глобалној јавности, а које су биле поруке пријатељства, сарадње и солидарности. Изложба је потом гостовала у Лондону и Лос Анђелесу.⁴²

Сличан пример налазимо у Словенији, где се изложба *Southern Constellations. The Poetics of the Non-aligned* појавила у Модерној галерији и окупила уметнике из бивших несврстаних земаља око тема: различитих модерности, отпора, културног идентитета, међународне сарадње и културног империјализма.⁴³ Наставак ове изложбе оличен је у пројекту *Solidarity Spores 2020*. у Јужној Кореји. Трећа итерација изложбе појавила се под називом *Најисајни револуционарну њјесму није довољно* у склопу Ријечке манифестације *Моје, њвоје, наше*. Овде су, као и на конференцији *Према конјуктурној њолијичкој економији несврстаниости и културној њолијички*, постављена питања: може ли несврстани интернационализам поново заживети; како користити те идеје у практичном и политичком смислу; шта урадити с културном баштином покрета несврстаних? Ове манифестације реализоване су уз државну подршку Словеније и Хрватске које, премда чврсто у Европској унији, препознају потенцијал баштине несврстаних.⁴⁴

У том смислу треба размишљати о подршци изложбама, уметницима, научницима и осталим културним делатницима у приступу већим фестивалима на Глобалном Југу. Будући да је данашњи свет пуно пријемчивији за овакву врсту сарадње од хладноратовског, да идеје и делатници већ постоје, чини се да би улога културне дипломатије Србије била пре свега да препозна и подржи овакве подвиге у

42 Betts, P. i Vučetić, R (2017) *Tito u Africi. Slike solidarnosti*, Beograd: Muzej Jugoslavije.

43 *Southern constellations. The Poetics of Non-aligned*, ed. Piškur, B. (2019), Ljubljana: Moderna galerija.

44 *Mine, yours, ours #16. Nesvrstani. Istraživačka radionica. Prema konjukturnoj političkoj ekonomiji nesvrstaniosti i kulturnoj politici*, prir. Piškur, B. (2021) Rijeka: Naše more.

њиховом зачетку или интернационализацији. Такође, треба имати у виду да ова тема током последње деценије привлачи и све већу пажњу у западним културним и научним институцијама. Стога научници из Србије не треба да пропусте прилику да допринесу овом истраживачком пољу у тренутку његовог зенита, имајући у виду да је то био случај с проучавањем и тематизовањем „распада Југославије” и „социјалистичке Југославије”. Чини се да би „несврстана Југославија” могла бити прилика за искупљење према југословенском наслеђу, нарочито имајући у виду специфичан положај Републике Србије у данашњем свету, а и постојеће потенцијале на простору њеног главног града, само се мора деловати брзо и доследно.

Библиографија

Архив Југославије

559 Комисија за културне везе са иностранством

320 Савезни комитет за науку и културу

Хрвајски државни архив

1678 Хемеротека Сабора социјалистичке републике Хрватске (Хемеротека Вјесника)

Архив Музеја афричке уметности

Хемеротека Музеја афричке уметности

Веда Загорац и др Здравко Печар – документација

Интервју са Драгом Муврином, Немања Радоњић, Н. (11. 4. 2019) Загреб: лична колекција аутора

Интервју са Стеваном Лабудовићем, Радоњић Н. и Епштајн Е. (16. 11. 2016) Београд: Музеј афричке уметност, аудио доступан у Музеју афричке уметности.

Периодика

Култура

ЛИТЕРАТУРА

Bergman, D. *Historiography of Ancient Egyptian Art*, in: *A Companion to Ancient Egyptian Art*, ed. Hartwig, Melinda K. (2015) Oxford: Oxford University press, pp. 25–39.

Bets, P. i Vučetić, R. (2017) *Tito u Africi. Slike solidarnosti*, Beograd: Muzej Jugoslavije.

Betts, P. and Vučetić, R. 'To Know You Better': East-South Cultural Encounters, *Socialism Goes Global*, Vol. 1, Oxford: Oxford University Press (у штампи).

Bogetić, D. (2006) *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956–1961*, Beograd: ISI.

Buhin, A. (2019) *Flavoured with sea, flavoured with salt. Mediterranisation of Yugoslav popular Culture*, doktorska disertacija, Florence: EUI.

Conrad, S. (2016) *What is Global History?*, Princeton: Princeton University press.

- Cvjetičanin, B. (1973) *Kulturna i znanstveno-studijska suradnja SR Hrvatske sa zemljama u razvoju*, Zagreb: Institut za zemlje u razvoju.
- Dragostinova, T. (2018) The Natural Ally of the Developing World: Bulgarian Culture in India and Mexico, *Slavic Review*, No. 77, Vol. 3, pp. 661-684.
- Grbić, S. Književnost Angole kao oružje u antikolonijalnoj borbi, u: *Antikolonijalna revolucija*, ur. Grlićkov, A. (1985) Skopje: SSRNM, str. 215-247.
- Ivanović, V. (2012) *Geburtstag pišeš normalno: Jugoslovenski gastarbajteri u Austriji i SR Nemačkoj: 1965-1973*, Beograd: ISI.
- Karanović, D. and Mladenović, J. Non-Alignment Summit Anniversary a difficulty to re-member, November 2021, 15. 11. 2021. <http://wscsd.com/index.php/wscsd-curatorial-inquiries/ask-you-go-journal/non-alignment-summit-anniversary-a-difficulty-to-re-member/>
- Marković, P. (1996) *Beograd između Istoka i Zapada*, Beograd: Službeni list SRJ
- Masey, J. and Morgan, C. (2008), *Cold War Confrontations: US Exhibitions and their Role in the Cultural Cold War*, Baden: Lars Muller.
- Miloradović, G. (2012) *Lepota pod nadzorom. Sovjetski kulturni uticaji u Jugoslaviji 1945-1955*, Beograd: ISI.
- Nyimpa kor ndzidzi. Čovek ne može opstati sam. One Man, No Chop. Rekonceptualizacija muzeja afričke umetnosti*, ur. Epštajn, E. i Sladojević, A. (2017) Beograd: MAU.
- Radonjić, N. (Post)jugoslovenska historiografija i „Treći svet” sa posebnim osvrtom na područje Afrike, u: *Reprezentacije socijalističke Jugoslavije: preispitivanje i perspektive*, ur. Grandits, H. et. al, (2019) Zagreb-Sarajevo: Srednja Europa – UMHIS, str. 83-107.
- Scott-Smith, G. and Segal, J. Introduction. Divided Dreamworlds? The Cultural Cold War in East and West, *Divided Dreamworlds? The Cultural Cold War in East and West*, ed. Romijn et. al (2012), Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Shaw, T. (2007) *Hollywood's Cold War*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Southern constellations. The Poetics of Non-aligned*, ed. Piškur, B. (2019), Ljubljana: Moderna galerija.
- Stonor Saunders, F. (1999) *Who Paid the Piper? The CIA and the Cultural Cold War*, London: Granta Books.
- Stubbs, P. Socialist Yugoslavia and the Antinomies of the Non-Aligned Movement, 17. 11. 2019, 15. 11. 2021. <https://lefteast.org/yugoslavia-antinomies-non-aligned-movement/>
- Videkanić, B. (2020) *Nonaligned Modernism. Socialist Postcolonial Aesthetics in Yugoslavia, 1945-1985*, Toronto: McGills-Queens University Press.
- Vučetić, R. (2012) *Koka kola socijalizam*, Beograd: Službeni glasnik.
- Vučetić, R. Exhibition as Spaces of Cultural Encounters: Yugoslavia and Africa, *Socialism Goes Global*, Vol. 2, Oxford: Oxford University Press (у штампи).
- Jakovina, T. (2011) *Treća strana hladnog rata*, Zagreb: Fraktura.
- Mine, yours, ours #16. Nesvrstani. Istraživačka radionica. Prema konjunktornoj političkoj ekonomiji nesvrstanih i kulturnoj politici*, prir. Piškur, B. Rijeka: Naše more 2021.
- Merhar, T. (2021) Kartografija međunarodne kulturne suradnje SFR Jugoslavije i zemalja u razvoju, *Južna sazviježda: poetike nesvrstanih*, katalog izložbe, Rijeka: Naše more, str. 28-29.
- Несврстани свієї* (2021) каталог изложбе, (ур.) Епштајн, Е., Београд: МАУ.
- Промейіеји нової века* (2021) каталог изложбе, (ур.) Недељковић, Ј. и Панић А, Београд: Музеј Југославије.

- Радоњић, Н. (2020) *Слика Африке у Југославији (1945-1991)*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Сачувај моје ријечи: избор из афричке усмене поезије (1977) Цвјетичанин, Б. (прир.) Крушевац–Загреб: Багдала–Институт за земље у развоју.
- Селинић, С. (2019) *Књижевна дипломатија. Међународна сарадња југословенских писаца од средине њедесетих до средине седамдесетих година 20. века*, Београд: Институт за новију историју Србије.

Nemanja Radonjić

Institute for Recent History of Serbia

CULTURAL DIPLOMACY OF NON-ALIGNED YUGOSLAVIA – REFLECTIONS OF A FORGOTTEN HERITAGE

Abstract: *Cultural diplomacy of Yugoslavia 1945-1991 is often represented through its socialist, European or westernization aspects. However, one specific characteristic of this multinational federation is often overlooked. Non-alignment was the main axis of the Yugoslav foreign policy from c. 1956 to 1989. This foreign policy doctrine made possible a wide array of networks to be formed with the newly liberated post-colonial states of Africa, Asia and Latin America. This paper presents a short history of these networks. The given examples present Yugoslav-African cooperation in the fields of museology, literature, artistic and intellectual exchange, exhibitions and institutions created based on this cooperation – such as the Museum of African Art in Belgrade. Yugoslavia was very present on the African continent and signed official cultural cooperation treaties with over 30 of its nation states. Belgrade and the rest of the Yugoslav federation was extremely receptive of initiatives from the non-aligned and, to the limits of their infrastructural and financial possibilities, supported them. The specificities of socialist Yugoslavia, however, made possible for a decentralization of cultural cooperation. The paper also examines the most recent interpretations of Non-Aligned heritage and history in lieu of events following the 60th anniversary of the Belgrade Conference and the Jubilee Conference of the Non-Aligned (Belgrade, October 2021). A special emphasis is placed upon the analysis of two exhibitions – The Non-Aligned World in the Museum of African Art, and the Prometheans of the New Century in the Museum of Yugoslavia. The last part of the text elaborates on the renewal of these old trends of cooperation and gives some thought to the reach and possibilities of cultural diplomacy in the post-colonial space of Africa, Asia and Latin America, highlighting recent examples from the Republic of Serbia and its neighbours. In a globalised world and with Serbia rapidly forming partners on all continents, these links should be re-examined and renewed.*

Keywords: *Yugoslavia, non-alignment, Africa, Asia, Latin America, Cold War, cultural diplomacy*